

1961. április 12.

1961. április 12-én, szerdán hétköznapi vekkeróracsörgésre ébredek. A szomszéd szobából hallatszik át, Apukát és édesanyámat kelti fel, de napirend szerint nekem is szól.

Reggelizés a konyhában. Apuka a borotvapengéjét élesíti újjá, fel és le csattogtatja a bal kezében tartott dobozkát, elakad, rángatja, aztán dühében odavágja a kőre, hogy az végleg bedöglök.

– *Ezt maga most mért csinálta?* – kérdi tőle édesanyám.

– *Mit?* – kérdezi Apuka.

– *Hát hogy földböz csapta.*

Erre Apuka kirohan a konyhából, édesanyám meg utána. Én lapítok. Minek takarékoskodnak, vásárolják az újabban engedélyezett maszek kisipar vacak találmányait? Használjanak új pengét.

Persze könnyű nekem. Még nem kell borotválkozni. Talán jövőre. Három hónap múlva vagyok tizenöt éves. Majd talán jövőre lesz a penge aktuális. Vagy akkor se még.

Szukics Magda a tavaly novemberi szalagavató buli óta Cézével jár. Ezt magától Cézétől tudom, aki mögöttem ül az ablaknál a harmadik padsorban. Hátulról a fülemhez hajolva mondta el nekem Cézé, akinek Kuczka a hivatalos neve, egyébként evez a Dózsában. Deltás fiú. Mialatt újságolta nekem, hogy ő egy hete a Szukiccsal jár, és hogy miket szoktak csinálni egymással szemben ülve széttárt lábbal a Margitszigeten egy padon, láttam, hogy Szukics közben a lányok padsorából odanéz miránk. Pontosabban énrám, akinek Cézé hátulról magyarázta, hogyan élvezett ő a Margitszigeten. És a Szukics szemében az volt, az az egyetlen szó volt, amíg rámnézett, hogy „bizony”. Aztán el is fordította a fejét és írkalni kezdett, és én rövidesen, még azon az órán kaptam tőle egy levelet, hogy ő „csak azért jár a Cézével, hogy féltékeny legyek, egyébként csak szóljak neki”. Én meg eltettem a papírt magamnak, hogy majd olvasgassam otthon. Ugyanakkor ott helyben tudtam, hogy Szukicsot csak a gerjedelme viszi. Meg abban is biztos voltam, hogy ő megmondta a Cézének, hogy énbélém szerelmes, és Cézé azért sügdos nekem hátulról, mert a Cézé korrekt akar lenni, viszont magamról meg azt gondoltam, hogy én nem fogok belefolyni az ő kis játékukba. Kopjanak le rólam.

Ez volt a meccs állása akkor Szukiccsal. Szóban nem is érintkeztem vele. Kerültem a szünetekben, mert az volt a véleményem, hogy nekem nem is kéne, mivel görnyedt a háta, olyan nagy a melle. Tehát én ki akarok maradni Cézé és Szukics játékából ugyanúgy, ahogyan Apuka és édesanyám játszmáiból is. Kimaradni, ez volt a legfőbb célom. Én önálló akarok lenni, engem nem vonnak bele, hiába is igyekeznek ezek.

1961. április 12-e szerdája egy átlagos hét átlagos napjaként kezdődik. Reggeli után nekem iskolába kell menni, a szüleimnek pedig két különböző munkahelyre

dolgozni. Tanítás után én a nagyszüleim konyhájában fogok ebédelni, majd tőlük megyek vissza az üres lakásba, ahová a szüleim csak késő délután érkeznek haza. Előbb az egyik gondviselőm, aztán a másik. Napja válogatja, melyik mikor.

Tehát 1961. április 12-én előbb én iskolába indulok nagy aktatáskámmal, kék egyenköpenyben. Ott lesz a Szukics meg a Cézé is. A fejemen címeres diáksapkát viselek, a Cukor utcai iskola jelvényét. Ez megfelel nekem, nem dugom el az aktatáskámba, mint néhány osztálytársam, aki csak a tanintézmény kapujánál teszi fel. Én viselem, mert átlagos diáknak akarok tűnni, nehogy észrevegye valaki, hogy önálló vagyok, aki ki akar maradni. A kinézetem rendes legyen, ha már belül rendetlen vagyok. El kell bújniom a többiek között, mert nekem titkom van. Sajátom, mint egy kémnek. Az az én saját játszmám, hogy titkot hordozok. Még magamnak se tudnám bevallani, mi az. Olyasmi, mint egy mag, könnyű elrejtteni.

Egy megálló a 28-as számú villamossal, aztán átszállok egy másik járatra. Azzal a Felszabadulás téri megyék, onnan gyalog. Magamtól eltartva tudom, hogy mit takar a név: „Felszabadulás”. Hogy az oroszok a németeket kiverték Magyarországról, ami által az utóbbiak ellenségei felszabadultak, de győzni nem tudtak. Valami ilyesmit, olyasmit. Még nem tudom pontosan, csak azt, hogy minden másként van, mint a könyvekben meg a tananyagban.

Elsős gimnazista vagyok. Első becsöngetés előtt érkezem az iskolámba, a kaputól fel a második emeletre. Már nem az első emeletre kell járnom, ahogyan mindeddig, amikor még pisis elemista voltam. Már koedukált osztályba járok, amiben Szukics Magda is ott ül a lányok padsorában. Eddig átlagos ez a nap, a dátuma 1961. április 12. Rövid idővel az első becsöngetés után kihirdetik – talán iskolarádióon vagy személyes tanári bejelentés formájában, valahogyan megtudjuk a hírt –, hogy egy rakétában fellőtték a legelső embert a világűrbe. Szovjet embert a Szovjetunióból. A neve: Gagarin, Gagarin őrnagy. Állítólag ettől felejthetetlen lesz ez a nap.

Beindul a tanítás, eltart egyig vagy kettőig. Közben valamelyik tanórán az egyik tanár felmutat az osztálynak egy közelképet, talán egy újságból, amin Gagarin látható. Ifjú férfiarc, űrhajós sisakból néz ki ötágú vörös csillag alól. Azon az órán valószínűleg nincs feleltetés, már nem emlékszem pontosan, mert nekem más miatt lesz máig és talán az életem végéig emlékezetes ez a nap, és az az esemény majd ebéd után következik be. Az előző napszakról nekem csak szakadozott emlékeim vannak. Viszont annak az egyetlen órának mindegyik szavát, pillanatát, még a leghátsóbb gondolatait is hajszállra vissza tudom idézni, ami ebéd után következik.

De most még nem jött el annak az ideje. Még csak bekövetkezik a legutolsó csöngetés, mehetek ebédelni.

1961. április 12-e szerdáján tanítás után még csak leszálllok a villamosról a Telleki tér sarkánál. Nagyszüleim lakásához is van egy kulcsom. A szélső bódésor mentén megyek el a földszintes házig. A piacon gyér a forgalom, a standok között alig látni vevőt. Bemegyek a nyitott kapun az én gyerekkori udvaromra. Ott egy árva lélek sincsen, mindegyik ajtó csukva, mintha a lakók el akartak volna bújni a világ szeme elől. Talán mindenki ebédel ebben az órában. Előveszem a kulcsot és éppen nyitom vele a konyha ajtaját, amikor valaki a nevemet kiáltja, és mint egy álomban, Nagy Zsigmond bukkan fel hirtelen, prémes kucsma van a fején, amint karjával a levegőt kaszálva, rohamléptekkel sántikál, és már messziről kérdi, hal-

lottam-e a hírt, hogy oroszok lőtték fel a világűrbe a legelső embert „az egész emberiségből”. Én meg – talán mert Nagy Zsigmond olyan izgatott, ráadásul azt a szót használja, hogy „emberiség” – magam számára is váratlanul azt mondom neki, hogy nem, nem hallottam róla, dehát kit érdekel ez, biztosan valami újabb hazug blöff, ne tessék haragudni Zsiga bácsi, én most ebédelni akarok, ha meg tetszik engedni.

De ő nem enged, rángat, hogy Gagarinnak hívják és őrnagy az illető, az első ember az űrben, ezt még az amerikaiak is elismerik. Valószínűleg engem talált ki magának az udvar és az egész környék általános közönyében, akivel megoszthatná a zaklatottságát. Mit hallottam a városban? Mondom, hogy semmit. De mégis, jó-e ez nekünk, a hazának? Micsoda? – kérdem én. Hát hogy az oroszok technikai fölénybe kerültek az amerikaiakkal szemben Gagarin miatt. Hogy fellőtték elsőnek az emberiségből Gagarint a világűrbe.

– *Na bumm* – mondom én. – *Kit érdekel az emberiség. Még az emberiséget se érdekli az emberiség, Zsiguci.*

Még sosem pimaszkodtam vele, sose neveztem Zsigucinak. Emlékszem, én magam is megjedtem, hogy kiszaladt a számon ez a Zsiguci, de ő elsőre meg se hallotta. Károgott tovább a rekedt hangján a 74%-os világháborús hadirokkant, még Párizst is emlegette ott az udvaron nekem – megjegyeztem jól, talán azért, mert meglepett vele –, hogy ha az oroszok ennyire fejlettek, elnyomulhatnak innen, a mi hazánkból akár Párizsig is, ahogy már megcsinálták egyszer. A Sándor cár a hadaival, mikor a Napóleont megbuktatta. És akkor sose fognak visszamenni a mi hazánkból az oroszok oda, ahová valósiak.

Akkor neveztem Zsigucinak másodszor. Nem is tudom, mi szállt meg. Közlebb hajoltam hozzá, a fejemet ingattam ide-oda gúnyolódva, és két ujjammal a kucsmája szélét ütemesen rángatva beszéltem hozzá szótagolva.

– *Cakk-pakk, úgy, ahogy van, ez nem érdekel, értse meg, drága Zsiguci.*

Nagy Zsigmond pedig először el se hitte, hogy ez megtörténhet, csak bénultan a szemembe nézett, majd elrántotta a fejét. És a harmadik az volt, hogy taláломra lekapva rólam a diáksapkát messzire elhajította, kezét-lábát rángatva, lengetve elcsattogott a kapu felé, és jól tudtam, ezek után soha többet szóba nem fog állni velem.

De hogy még mivel jár ez, arra én nem is gondolok akkor. Hogy Nagy Zsigmondról sose hallok többet. Előlem végleg eltűnik. Elviszi a Teleki tér 9-et magával cakk-pakk, és azt se tudom, hogyan és mikor hal meg ezek után a 74%-os. Igaz, az üres konyhába belépve hajlonganom kell szégyenemben, hogy milyen hülye voltam, de hamarosan képes vagyok megebédelni, aztán a magas küszöbről lelépve bezárni az ajtót, elhagyni a régi udvart, ahonnan csak az úttesten kell átmennem, máris a piacon találok magam.

Amíg megyek a bódék között, továbbra sem tudok megszabadulni Nagy Zsigmondtól, a szempártól, a vérig sértett megdöbbenésétől. Az nem én voltam, az egy hülye volt belőlem, aki akaratán kívül Zsigucinak nevezte kétszer is őt, és a kucsmáját fogdosta hozzá olyan gúnyval, amit én nem is kívántam érezni, sőt engem legalább annyira megalázott, mint őt, mert ő legalább dühös lehetett rám, énnekem meg csak a szégyen maradt, amitől még a piacon is meg kell állnom hajlongani, annyira görcsöl a gyomrom, hogy nem is akarok a nagyapám szeme elé kerülni a bizonyosság miatt, hogy én egy hülye vagyok. Mert tudom, Sándor tapasz-

talt pillantással fog végigmérni, és azonnal kiszaszerolja majd, hogy magamon kívül vagyok, pedig most nekem egyedül kéne lennem, teljesen egyedül egy világűrben lenne most nekem a legjobb, ott. És akkor kihúzom magam egy elképzelt ürességben, és még a szememet se kell lehunynom, hogy köröskörül megszűnjön minden, csak a fülemben marad meg egy kis nyugodalmas ciripelésféle hangocska, ami egyre-másra ismétli önmagát. Addig állok ott a piac lézengő forgalmában, míg el nem indul a lábam. Akkortól körül tudok nézni végre megint. Ilyen előzmények, a szégyen önkívülete után lett annyira emlékezetes minden, hogy ma is pillanatról pillanatra tudok beszámolni az elkövetkezőkről. Még az elhangzott mondatokról is, de szóról szóra.

Tehát megyek a Teleki téri piacon, lehet úgy déli egy óra után. Az anyai nagyszüleim standja felé tartok. Búcsút kell vennem tőlük aznapra, az ebédet megköszönni, aztán mehetek haza az aktatáskámmal a közelbe, egy villamosmegállónyira, gyalog a Népszínház utcába, ahol Apukáival és édesanyámmal élek. Ott fogom megírni a holnapi leckét az üres lakásban. Megyek a standok között, sorra csókolomot mondok az ismerős kereskedőknek. Innentől felejthetetlen április 12-e nekem.

Akkor éppen kisüt a tavaszi nap, méghozzá úgy, hogy Bereményi Sándor, az anyai nagyapám standjában mélyebb lesz az árnyék, és káprázó szemmel én csak azt látom messziről, hogy a nagy bódé belsejében nagyapám kalapban álló ismerős árnyéka mellett ott van valaki, aki félig áll, félig ül egy teli zsákon, ballonkabátja zsebében a keze, úgy dumál Sándorra nézve, felfelé. Róza nagyanyám sehol. Nagyapám pedig észrevesz messziről engem, elindul ki a fogadásomra. A képet egyetlen vevő sem zavarja, nincs forgalom éppen. Az ismeretlen meg ott marad a standban fél fenekével a teli zsákra támaszkodva, úgy néz felém. Ülve áll. Sándor elém siet. Megáll előttem, vizsgál.

– *Csókolom, nagyapapa* – mondom. – *Köszönöm az ebédet, megyek haza, majd holnap jövök megint.*

Ő pedig megfogja a karomat, megállít.

– *Na, mit gondolsz, ki van itt?*

Vizsgálódva néz rám, figyelmeztet a hangsúlya, eszemnél legyek.

Nézem a férfit a tavaszi fényből, aki félig ül bent a standban, félig meg áll, a keze a kabátja zsebében. A stand belseje félhomályos, csak annyit látok, hogy az illető negyven lehet és jóképű.

– *Az apám?* – kérdezem.

Csak egy fényképen láttam mindaddig, az is csoportkép volt. A násznéptől övezve egy thonet széken ült az esküvőjén, oldalán anyámmal, a néhány órás feleségével, aki tizenhat éves volt akkor, ő meg a friss férj. A kezében borospohár, úgy nézett a lencsébe. Véletlenül akadt a kezembe az a kép, kérdésemre a nagyanyám mondta meg, hogy az az apám. Nagyanyám viszont most nincsen sehol, csak az a férfi van bent a standban, felém néz. Talán azért mondtam azt, hogy az apám, mert Sándor olyan különös hangsúllyal kérdezte, hogy „na mit gondolsz, ki van itt?”, közben markolta a felső karomat az anyámnak az apja, vagyis annak a férfinak az apósa, vagyis a volt apósa, hiszen elvált anyámtól az apám vagy apámtól az anyám, nem is tudom, mert nem is érdekelt akkor és ma sem.

– *Az apám?* – kérdezem, Sándor meg a karomnál fogva vezet a standba. A férfi pedig felegyenesedik. Előre lép elé, én meg jobb oldalamon Sándorral nézek a szemébe, ami barna, nagy és szép, és érzem, Sándor szorít egyet a karomon, hogy most legyek eszemen.

– *Fiam* – mondja és magához ölel, de közben a volt apósa el nem engedné a karomat. És majd később is markolva tartja, egészen addig, amíg nem nyúl a saját zsebébe, hogy abból egy arany karórát elővegyen. Mert minden mozdulatra, minden szóra, azoknak a sorrendjére is pontosan emlékszem azóta is, a hozzájuk tartozó érzésekről nem is beszélve. Pedig mindez régen volt, 1961. április 12-én, szerdán, amikor fellőtték az első embert a világűrbe az emberiségből, de biztosan nem Gagarin miatt maradt meg bennem, és nem is azért, mert csecsemőkorom óta először azon a napon találkoztam az addig csak egy fényképen látott apámmal, mert akkor én egy enyhe kábulation kívül mást biztosan nem éreztem, csakis megfeszült figyelmet, és az én Sándor nagyapám is markolva tartotta a felső karomat. Vigyázott, ellenőrzött, hogy ne legyek balek. Holott nem kellett volna féltennie, én még őnála is elfogulatlanabb voltam akkor. Sőt, legszívesebben kimaradtam volna abból a jelenetből, hogy ne kelljen rá emlékezniem.

Négyesével álltak a teli zsákok bent Sándor bódéjában takarosan, és az első sor jobb szélsőjéről emelkedik fel az a fiatal férfi, elé lép, magához ölel engem, és azt mondja:

– *Fiam!*

Azt mondja, fiam, ölel, és végig begombolva a ballonja, és érezni még némi arcszeszt a déli órában. Borotválkozott, indulás előtt felkészült, úgy jött ide, nem hinném, hogy hozzám, honnan is tudta volna, hogy itt leszek. A volt apósához meg minek látogatott volna tizennégy év múltán ide, hacsak nem érdeklődni a fia, vagyis énutánam. Dehát kilenc évvel ezelőtt írásbeli engedélyt adott, hogy ne az ő családjának a nevét viseljem, hanem Apukáét, ezáltal elvesztette a jogát, hogy érdeklődjön énfelőlem. Akkor miért van itt? És miért éppen most?

Kienged az öleléséből, és így folytatja a szemembe nézve, miközben volt apósa a karomat markolja:

– *Most jövök a börtönből, tudod, leültettek ezek, mert nem úgy táncoltam, ahogyan ők fütyülnek. Azért nem kerestelek eddig, mert most engedtek szabadlábba.*

Sándor pedig a fülem mellett kérdezi erre:

– *Mennyit is ültél te, Géza?*

Most is hallom a hangját.

– *Négy évet, Sándor* – mondja ő mintegy mellesleg, majd nekem folytatja máris.

– *De most eljöttem, hogy lássuk egymást végre.*

Vizont ebből derül ki, hogy tizenegy évről mégsem tud elszámolni. Egyben az is, nagyapám azért vágott a szavába, hogy ezt értésemre adja, hiszen én tizenöt éves vagyok. És még az is kiderül, hogy apám – ellentétben a hajdani apósával – nem él a számok világában. Sándor egyszer úri gengszternek nevezte a fülem hallatára, jut eszembe 1961. április 12-én, és hallom az apám hangját – kellemesen mély bariton, jólesik –, amint mondja:

– *De most eljöttem, hogy lássuk egymást végre, és itt van a lakásom közel, a Baross utcában, van neked ott egy öcséd, az is örülne, ha meglátogatnád.*

Tehát van egy öcsém, aki az ő családi nevét viseli, az én eredetimet.

– *Mi a neve?* – kérdem. – *Az öcsémnek* – teszem hozzá.

– *Tomi. És tudod, hogy miért Tomi? Mert a világháborúban az volt a beceneve az összes amerikai katonának, azért. Úgy hívták őket Európában, hogy tommyk. Felírod a címemet?*

– *Elég, ha mondd. Megjegyzem. Mondjad, megjegyzem.*

– *Jó lenne, ha mostantól te jönnél el hozzám. Én most eljöttem, hogy végre lássalak, de ezentúl...*

– *Hozott neked valamit* – szól közbe a volt apósa, és a karomat elengedve a zsebébe nyúl.

Apám pedig – ez a csinos férfi, akinek egyetlen hullám van elől a hátrafésült hajában – most őszinte meglepetéssel fordul nagyapámhoz:

– *Sándor! Hát neki adod?*

– *Miért ne?* – mondja Sándor. – *Hadd legyen az övé.*

Én meg azt gondolom, de szóról szóra, mert szavakban gondolkozom akkor éppen róla, hogy „ez az ember tényleg nem tud számolni, mert észre sem veszi, hogy nagyapám, a dörzsölt kereskedő most épp kiszedi belőle, hogy nem is énmiattam jött ide a standba, hanem eladni valamit a volt apósnak, mivel ő a börtönből jövet megszorultságában pénzhez akart jutni, én csak számára váratlanul érkeztem ide. Vagy az is lehet, hogy nagyapám azt mondta neki, várjon még egy kicsit, mert én éppen most ebédelek, és utána úgyis jövök elbúcsúzni, miért ne találkozzunk végre, mint apa a fiával, mert az mégiscsak elkerülhetetlen lesz egyszer.”

És közben hallok is, hogy folytatja az a behízelt, könnyelmű hang:

– *Tudod, miért szép ez, Sándor, hogy neki adod? Mert én azt az apámtól kaptam azzal, hogy ha meghalok, majd add a fiadnak. Azért szép ez, hogy nekiadod. Mert végre méltó helyére kerül az óra.*

És míg ezeket mondja, Sándor egy karórát húz elő a zsebéből, és mutatja nekem.

Nézem az árut, amit a szíj végéről lógat a szemem elé. Valóban antik darab. Nem tudom felbecsülni. A szíja annyira avétos, valósággal foszladozik, különösen az elhasznált lukak mentén. A számlapja kerek. De az a fém, azt hiába barnította meg az idő, azon most is látszik, hogy tulajdonképpen arany lehet, bár én kevésbé értek hozzá, mégis.

– *Arany Doxa. Legyen a tied. A tied lebet.*

Ezt Sándor mondja, nem is az apám, akinek a neve: Vetró Géza. Engem is így anyakönyveztek.

Az apám pedig azt mondja, míg az órát nézem:

– *Ez most nagyon szép pillanat, hogy átveszed, fiam.*

Nagyapám többször dicséri az áruját.

– *Arany Doxa. Legyen a tied.*

Tehát tulajdonképpen ő az, aki nekem ajándékozza, vagyis nekem vette a volt vejétől, aki az üzlet megkötésének lázában a fiáról megfelelkezve még mindig az áru értékét dicséri a vevőnek, vagyis az apám tekintélyes összeget kaphatott érte még az én odaérkezésem előtt, ami viszont a vevőnek, Sándornak bőven megérte, hiszen rövid színjátékkal tudhatja most velem, hogy milyen is ez az ember, aki az ő veje volt egykoron, ne legyek már tévedésben.

Csak eggyel nem számolt Sándor. Hogy én elvesztem a fejemet, amikor az aranyórát a kezembe nyomja és azt mondja:

– *Viseljed, mert aranyból van. És az arany oda szeret visszamenni, ahol már volt egyszer.*

Mert én azonnal apámnak továbbbítottam azt.

– *Nem kell. Vedd csak vissza. Nekem ez nem kell.*

– *Dehát ez már ki van fizetve* – passzolta tovább ő nagyapámnak az arany Doxát. Nehogy már a volt após a kedvezményes üzletet visszavonja végül. Sándor viszont most a csuklómat ragadta meg, és erővel rákapcsolta a bal kezemre. Nem volt könnyű dolga, mert a réges-régi, elkopott bőrszűj már nagyon elaggott állapotban volt, nehezen talált megfelelő lukat rajta, még arra is emlékszem.

Arra viszont már nem, hogyan és milyen sorrendben vettünk búcsút nagyapámtól és hagytuk el a piacot. Apám állítólag a Baross utcába ment, ahol én azontúl minden héten egyszer meglátogattam őt, a feleségét és az öcsémet, Tamást.

Az sem maradt meg bennem, hogyan érkeztem a piacról az üres lakásba. Csak arra emlékszem, hogy ülök a konyhában az asztalnál, előttem az egyik füzet kinyitva. A leckét írom. Viaszos vászon fedi azt az asztalt a konyhában. Jobb kezemmel írom a leckét, és valami miatt egyszer a szemem a bal csuklóra téved. Először semmi különös, majd észre kell vennem, hogy hiányzik onnan a szóban forgó karóra, az arany Doxa. Átgondolom, merre is tűnhetett el észrevétlen, hol is eshetett le rólam idefelé jövet. Vagy még a piacon, a bódék mentén valahol, vagy pedig a Népszínház utcai szakaszon a járdára. Esetleg a házunkban, már a lépcsőkön? Vissza kéne mennem. De máris eszembe jut egy másik közmondás az aranyról, amit szintén a nagyapámtól hallottam egyszer, még jóval 1961. április 12. előtt. „Az aranynak szempillantás alatt akad új gazdája, ha nem vigyázol, és akkor sose jön többé vissza.” Így hát folytattam tovább a másnapi leckét, közben nem éreztem semmi különöset.

Azon viszont meglepődtem, hogy a két alkalmi üzletfelem – nevezzük ezúttal Sándornak és Gézának őket – a későbbiekben, amikor gyakorta találkoztam külön-külön velük, egyszer sem kérdezték meg tőlem, hová tettem az arany Doxát. Pedig biztosan kifigyelték, hogy hiányzik a csuklómról. Mind a kettő némán elsiklott a kérdés fölött. Rám bízták volna a dolgot?